

پرداختن به پشتوانه‌های تاریخی

محمودبرآبادی

را بشناسند، از کسانی که در راه حفظ و اعتلای آن کوشیده‌اند، قدردانی کنند و کسانی را که به آن پشت کرده‌اند و منافع فردی خود را بر منافع جمعی ترجیح داده‌اند، بشناسند. این‌ها کمک خواهد کرد که نسبت به سرنوشت مردم خود در حال و آینده بی‌تفاوت نباشند و این یعنی داشتن هویت تاریخی و ملی.

● تجربه‌های انجام شده در کشورمان را چگونه ارزیابی می‌کنید و عرصه‌های خالی این حوزه کدامند؟

○ در طول بیست و چند سال گذشته، دو گرایش در این زمینه وجود داشت است که متأثر از شرایط سیاسی بوده است. گرایش اول، هر چیزی را که متعلق به گذشته - به ویژه اگر با نام شاه یا سلطانی همراه بوده - و مخصوصاً اگر مربوط به ایران باستان می‌شده، مردود و مذموم شمرده و همه چیز را طرد کرده است.

اما گرایش دوم که در تقابل باگرایش نخست شکل گرفته، هر چیزی را که به گذشته تاریخی‌مان مربوط می‌شده، درست پذیرفته است و حاضر نیست هیچ‌گونه نقد و نظری را در این زمینه بپذیرد. از نظر اینان، چون ما تاریخ پرافتخاری داشته‌ایم، پس هر کس که انتقادی

● پرداختن به پشتوانه‌های تاریخی ادبیات کودک و نوجوان چه ضرورتی دارد و چه نتایج و فایده‌هایی می‌تواند برای ادبیات کودک و نوجوان امروز مان در پی داشته باشد؟

○ تاریخ را سرگذشت ملت‌ها تعریف کرده‌اند. هر ملتی گذشته‌ای دارد که گاه افتخارآمیز بوده است و گاه مصیبت‌بار. آشنایی با تاریخ باعث می‌شود که ما گذشته کشورمان را بشناسیم، با نقاط ضعف و قوت ملت‌مان آشنا شویم و همان‌طور که به درستی گفته‌اند: «گذشته چراغ راه آینده است». با شناخت تاریخ، می‌توانیم از اشتباهات گذشته بپرهیزیم و برای آینده‌ای بهتر تلاش کنیم. ضمن این‌که آشنایی با گذشته تاریخی، در ما ایجاد علاقه و دلبستگی می‌کند؛ روحیه میهن‌پرستی و ایران دوستی را تقویت می‌کند و این خود باعث همبستگی ملی می‌شود. نسلی که با تاریخ و گذشته خود پیوند نداشته باشد و از آن چه بر پیشینیانش رفته، آگاه نباشد، دستاوردهای ملت خود را نادیده می‌گیرد و چنین نسلی عرق ملی و میهنی نخواهد داشت و انگیزه‌ای نیز برای دفاع از کشور و مردم کشور، در خود نمی‌بینند.

کودکان و نوجوانان ما باید با پشتوانه‌های تاریخی ملت خود آشنا شوند، نام داران تاریخ خود

زندگی نامه داستانی و تاریخ به زبان ساده، همراه با تصاویر و نقاشی‌های بسیار زیبا منتشر شده است. آن‌ها تاریخ یونان باستان، تاریخ روم، تاریخ اقوام شمال اروپا و حتی تاریخ مشرق زمین را به همین گونه کار کرده‌اند؛ آن‌چنان که بسیاری از اقوام غیراروپایی - از جمله ایران - از راه خواندن همین آثار با تاریخ پیشین خود آشنا شده‌اند و این کتاب‌ها جزو پرتیراژترین آثار منتشر شده در سال‌های اخیر بوده است. آثاری که ذیح اله منصورى ترجمه و گاه بازنویسی کرده، گواه این مدعاست.

آثار تاریخی ترجمه شده - چه آن‌ها که مصور است و چه آن‌ها که از تصویر بهره نگرفته‌اند - همه علاوه بر خلاقیت‌های ادبی که در این آثار کم و بیش وجود دارد، مبتنی بر شواهد، قراین، اسناد، مدارک و اطلاعات تاریخی است که می‌تواند با بهره‌گیری از آثار معماری، گنجینه‌های تاریخی و موزه‌های تخصصی و نیز مدارک مکتوب فراهم آمده باشد و از آن‌جا که در این کشورها - به ویژه کشورهای توسعه یافته - از چند قرن گذشته به جمع‌آوری اسناد، مدارک و آثار تاریخی اهمیت قایل شده و آن‌ها را حفظ کرده‌اند، منبع خوبی برای پژوهش که لازمه نگارش کتاب‌های تاریخی است، به شمار می‌رود.

متأسفانه در ایران، چنان‌چه نویسنده‌ای بخواهد برای نوشتن یک داستان تاریخی تحقیق کند، موانع چندی بر سر راهش وجود دارد که از مشکلات اداری برای دسترسی آسان و راحت به مدارک گرفته تا افزایش هزینه‌های تولید کار پژوهشی را شامل می‌شود. افزون بر این‌ها، از آن‌جا که حتی منتقدان ما به کار پژوهشی برای نگارش آثار تاریخی بهای چندانی قایل نیستند و بیش‌تر به جنبه‌های خلاقه کار و تکنیک‌های داستان‌نویسی

از گذشته و تاریخ بکنند، به ایران خیانت کرده است. اما حقیقت این است که ملت ایران، همانند سایر ملت‌ها، گذشته‌ای و افتخاراتی داشته، اما همه تاریخ ما اوج نیست، بلکه فرودهایی هم داشته‌ایم. کسانی که با تاریخ گذشته ایران آشنا باشند، می‌دانند که شاهان و سرداران ایرانی، گاه به سرزمین‌های دیگر نیز دست‌اندازی کرده‌اند.

جریان درستی که باید از برآیند این دو جریان شکل بگیرد، این است که به تاریخ گذشته، نگاه علمی، بی‌طرفانه و آگاهانه داشته باشیم. کودکان و نوجوانان ما باید با تاریخ گذشته خود، چه به صورت داستان و چه به صورت زندگی‌نامه و تاریخ نگاری آشنا شوند، اما تاریخی که تحریف نشده باشد و رویدادهای تاریخی، به درستی بررسی شده و شخصیت‌های تاریخی در جایگاه واقعی خود قرار گرفته باشند.

علی‌رغم این‌که در این زمینه کتاب‌های زیادی - چه به صورت بازنویسی و چه به صورت بازآفرینی - منتشر شده و علی‌رغم این‌که مطالب تاریخی خوانندگان فراوانی دارد که می‌تواند به رونق بازار نشر کمک کند، اما تاکنون کارهای برجسته، در خور توجه و تأثیرگذار در این حوزه منتشر نشده است. البته تعدادی کار خوب و قابل تأمل انتشار یافته، اما وقتی به پیشینه تاریخی کشورمان که می‌تواند دست‌مایه نگارش این آثار باشد، نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که آثار تألیف شده، بسیار کم‌تر از حد انتظار است.

● از تجربه‌های کشورهای دیگر در این زمینه چه می‌دانید و فکر می‌کنید چه تفاوتی با تجربه‌های ایرانیان دارند؟

○ کشورهای دیگر - به ویژه کشورهای اروپایی - از دیرباز در این زمینه کار کرده‌اند. در آن کشورها کتاب‌های تاریخی برای گروه‌های سنی مختلف کودکان و نوجوانان و به اشکال رمان، نمایش‌نامه،

توجه نشان می‌دهند، نویسندگان رمان‌های تاریخی نیز خود را نیازمند به کار پژوهشی قبل از نگارش نمی‌بینند و میدان را برای تخیل خود باز می‌گذارند؛ امری که در جای خود بسیار پسندیده است، اما کافی نیست.

● فکر می‌کنید چه ضرورتی دارد برای کودکان و نوجوانان ایرانی تاریخ نوشت؟

○ همان‌گونه که فرد گذشته‌ای دارد که بدون این گذشته هویت او قابل تعریف نیست، ملت‌ها هم گذشته‌ای دارند که به آن تاریخ می‌گوییم. تاریخ برای یک ملت، حکم گذشته برای فرد را دارد. بدون گذشته انسان ریشه ندارد و دچار بحران هویت می‌شود. ریشه یک ملت هم گذشته اوست؛ با همه فراز و فرودش و با همه تلخی‌ها و کامیابی‌هایش.

کشور ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود که پل ارتباطی بین اقوام آسیایی و اروپایی است و قرار گرفتن در جوار نخستین تمدن‌های بزرگ بشری در خاورمیانه و شمال آفریقا، تاریخی پرفراز و نشیب و سرشار از رویدادهای کوچک و بزرگ دارد. اقوام گوناگونی بر این کشور فرمانروایی کرده و در تمدن ایرانی حل شده‌اند. ما روزگاری یکی از دو امپراتوری بزرگ جهان بوده‌ایم. آگاهی از چنین پیشینه‌ای می‌تواند غرور آفرین و الهام بخش باشد. هم‌چنین می‌تواند آموزه‌ای باشد برای پیشگیری از تجربه‌های تلخ قابل تکرار و افزون بر این‌ها، تاریخ ایران پر از رویدادهای جذاب و خواندنی است که هم‌چون داستان‌ها و حکایت‌های شیرین، سرگرم‌کننده است؛ ضمن آن‌که آموزنده نیز هست.

● متن‌های تاریخی چه فایده‌ای برای کودکان امروز دارند؟

○ واقعیت این است که متن‌های تاریخی برای همه کس قابل فهم نیست؛ چه رسد برای کودکان

و نوجوانان. متن‌های تاریخی پر از اسامی خاص، واژه‌ها و اصطلاحاتی است که در زبان امروز ما متداول نیست. هم‌چنین ساختار کلامی (صرف و نحو) این متون گاه بسیار دشوار و پیچیده است. پیدا کردن متنی که بدون ساده‌نویسی یا داشتن زیرنویس، بتوان آن را در دسترس بچه‌ها قرار داد، کاری دشوار است. این مشکل تنها مربوط به زبان فارسی نیست. زبان‌های دیگر هم همین طورند و این از ماهیت زبان سرچشمه می‌گیرد که زنده و در حال دگرگونی است.

اما متون تاریخی را می‌توان برای گروه‌های سنی کودک و نوجوان، ساده‌نویسی و یا بازنویسی کرد. آن‌چه در این بحث اهمیت دارد، تاریخ و جوهره آن است که باید درک، کشف و انتقال داده شود. درک جوهر تاریخ، به یافتن جهان بینی درست کمک می‌کند. بدون داشتن جهان‌بینی، انسان اندیشمند و فرهیخته که دغدغه فرهنگ داشته باشد، خلق نخواهد شد و بدون پرورش چنین انسان‌هایی، در واقع ما در برابر تهاجم فرهنگی غرب آسیب‌پذیر خواهیم بود و کودکان و نوجوانانی خواهیم داشت که شیفته فرهنگ مسلط جهانی خواهند بود.

● متن‌های تاریخی برای کودکان و نوجوانان باید چه ویژگی‌هایی داشته باشند؟

○ متن‌ها یا نوشته‌های تاریخی را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد که هر کدام دارای ویژگی‌های متفاوتی است:

الف) کتاب‌های تاریخی

این دسته از نوشته‌ها که جنبه خلاقه ادبی (داستانی) آن کم است، برای آشنایی خواننده با رویدادها و شخصیت‌های تاریخی نوشته می‌شود و ممکن است همراه با تحلیل وقایع نیز باشد. کتاب‌های درسی تاریخ و کتاب‌های تاریخی از

این هیبت است. در این گونه نوشته، با توجه به ویژگی‌های گروه‌های سنی، لازم است واژه‌ها ساده یا تعریف شده و شرایط بروز و وقوع رویدادها توضیح داده شود. آن چه مهم است، وفاداری به واقعیت‌های تاریخی و پیشگیری از تحریف تاریخ است.

ب) زندگی‌نامه‌های تاریخی

در این گونه نوشته که ممکن است به صورت داستانی و یا غیرداستانی باشد، هدف معرفی شخصیت‌های تاریخی برای خوانندگان است و به رویدادها تا آن جا پرداخته می‌شود که در خدمت معرفی شخصیت باشد. زندگی‌نامه‌ها اغلب یک خط داستانی دارند که بی‌شبهت به سال‌شمار زندگی نیست، اما آن چه اهمیت دارد، پرهیز از داستان‌سرایی و اغراق در معرفی شخصیت است.

ج) داستان‌های تاریخی

داستان تاریخی ممکن است به صورت داستان کوتاه، رمان و به شکل بازنویسی و یا بازآفرینی باشد. مهم‌ترین مسئله در آفرینش داستان تاریخی، خلق فضایی است که داستان در آن رخ می‌دهد.

فضا در داستان از راه توصیف زمان و مکان، شخصیت‌پردازی و گفت‌وگو به دست می‌آید.

با بهره‌گیری از لغات، اصطلاحات و کنایات متداول در زمان وقوع داستان و نیز توصیف معماری، لباس و اشیایی که داستان در آن دوره اتفاق می‌افتد، فضای مورد نظر پدید می‌آید. لازمه این کار، شناخت فرهنگ آن دوره خاص است. نویسندگان داستان تاریخی، پیش از شروع نگارش، باید اطلاعات لازم را در خصوص اشخاص داستان، تاریخ آن دوره، جغرافیای محل، معماری، پوشش افراد، لوازم کار و معیشت، آداب و رسوم و به طور کلی فرهنگ مادی و معنوی آن دوره به دست آورد. در غیر این صورت، کاری درخور انجام نداده است؛ هرچند که بتواند با بهره‌گیری از شگردهای داستان‌نویسی، داستان شیرینی هم بنویسد.

زبان در داستان‌های تاریخی - چه زبان روایت و چه زبان گفت‌وگو - بسیار مهم است و یافتن زبانی که شخصیت‌های تاریخی به کار می‌برند، به گونه‌ای که هم قابل فهم نوجوان امروزی باشد و هم رنگ و بوی تاریخی داشته باشد، کار بسیار سختی است که از هر نویسنده تازه کاری برنمی‌آید.

رتال جامع علوم انسانی